

УДК 330.342.001.36

**АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Катан Людмила Ігорівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та банківської справи, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпропетровськ, e-mail: katanli@mail.ru, тел.: +380672814076

Katan Ludmila, Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Head of Finance and Banking Department, Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics, Dnepropetrovsk, e-mail: katanli@mail.ru, tel.: +380672814076

Katan L. Aspects of theory and practice of steady development providing of Ukraine economy

Current problem of the steady development providing of Ukraine economy has been marked in the article and approaches to determination of the sustainable development of economy have been researched. Main aspects of the steady development have been determined. It is marked that passing to the steady development requires the co-ordinated actions in all spheres of society life and also needs new orientations of the social, economic and ecological institution of the state. Attention applies to the necessity of realization of measures for the steady development providing of Ukraine economy. Realization of the innovative potential has the considerable role in providing of steady development. It is marked that innovative potential is the major element which determines the future development of economy. The mechanism of the steady development providing which is based on the systems approach and foresees the system use of methods and instruments has been offered. The complex of measures for the steady development providing of Ukraine economy has been offered. Directions of the economic policy have been formed and measures for their realization have been offered.

Катан Л.І. Аспекти теорії та практики забезпечення сталого розвитку економіки України

У статті зазначено актуальність проблеми забезпечення сталого розвитку економіки України та досліджено підходи до визначення поняття сталого розвитку економіки. Визначено головні аспекти стійкості та визначено стійкість першого та другого роду. Зазначено, що перехід до сталого розвитку вимагає скоординованих дій у всіх сферах життя суспільства, а також потребує переорієнтації соціальних, економічних і екологічних інституцій держави. Звертається увага на необхідність реалізації заходів щодо забезпечення сталого розвитку економіки України. Значна роль у забезпеченні сталого розвитку приділяється реалізації інноваційного потенціалу. Зазначено, що інноваційний потенціал є найважливішим елементом, що визначає майбутній розвиток економіки. Запропоновано механізм забезпечення сталого розвитку, який базується на системному підході та передбачає використання системи методів та інструментів. Запропоновано комплекс заходів щодо забезпечення сталого розвитку економіки України. Сформовані напрями економічної політики та запропоновані заходи щодо їх реалізації.

Катан Л.И. Аспекты теории и практики обеспечения устойчивого развития экономики Украины

В статье отмечена актуальность проблемы обеспечения устойчивого развития экономики Украины, а также проведены исследования подходов к определению понятия устойчивого развития экономики. Определены главные аспекты устойчивости, а также исследованы устойчивость первого и второго рода. Отмечено, что переход к устойчивому развитию требует скоординированных действий во всех сферах жизни общества и нуждается в переориентации социальных, экономических и экологических институций государства. Обращается внимание на необходимость реализации мероприятий по обеспечению устойчивого развития экономики Украины. Значительная роль в обеспечении устойчивого развития уделяется реализации инновационного потенциала. Отмечено, что инновационный потенциал является важнейшим элементом, который определяет будущее развитие экономики. Предложен механизм обеспечения устойчивого развития, который базируется на системном подходе и предусматривает использование системы методов и инструментов. Предложен комплекс мероприятий по обеспечению устойчивого развития экономики Украины. Сформированы направления экономической политики и предложены мероприятия по их реализации.

Постановка проблеми. Стабільне економічне зростання – це довгостроковий сталий розвиток національної економіки, тобто процес поступального збільшення реального виробництва товарів і послуг у довгостроковому періоді без порушень рівноважного стану в короткострокових періодах.

Забезпечення економічного зростання є найважливішою задачею економічної політики держави. Прогресуюча економіка має більшу здатність задовольняти потреби суспільства і вирішувати соціально-економічні проблеми. Вона здатна здійснювати нові програми по боротьбі із забрудненням навколишнього середовища без скорочення виробництва суспільних благ. Економічне зростання виражається безпосередньо в кількісному збільшенні реального валового внутрішнього продукту та його складових. У той же час елементи, які впливають на процес забезпечення сталого розвитку економіки України є недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій. В даний час поняття «стійкість» і «сталий розвиток» застосовуються в різних галузях знань і життя суспільства. При цьому, як зазначається багатьма науковцями, причини такого широкого використання даних понять зумовлені не стільки їх універсальністю, скільки неопрацьованістю концепцій сталого розвитку, їх суперечливістю, а також недоліками релевантної інформації для кількісного вимірювання ступеня стійкості або нестійкості процесу розвитку і, відповідно, прийняття оптимальних управлінських рішень [1, 2, 3].

Формування наукових основ сталого розвитку національної економіки знайшли своє відображення в працях відомих учених-економістів: О. Балацького, В. Вернадського, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Г. Іваницької, О. Кашенко, Л. Мельника, Є. Мішеніна, В. Паламарчука, С. Подолинського, В. Трегобчука, Г. Черевка та ін. Питання економічного механізму відтворення і раціонального використання природних ресурсів досліджували В. Борисова, П. Борщевський, І. Лукінов, О. Онищенко, Г. Підлісецький, П. Саблук, Р. Тринько та ін.

У той же час, в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи та в контексті концепції сталого розвитку, вдосконалення та визначення складових механізму забезпечення сталого розвитку економіки України потребують подальших досліджень.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до розгляду існуючих аспектів теорії та практики забезпечення сталого розвитку економіки України.

Результати дослідження. В теорії організації стійкість визначається як здатність системи функціонувати в станах, щонайменше близьких до рівноваги, в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх впливів на об'єкт управління [1]. При цьому можна виділити два аспекти стійкості:

- 1) стійкість першого роду – це властивість системи знову повертатися в початковий стан після виходу зі стану рівноваги;
- 2) стійкість другого роду – це властивість системи, яка передбачає перехід на новий рівноважний стан після виходу зі стану рівноваги.

Іншими словами, стійкість першого роду відповідає статичній рівновазі та є зумовленою статикою явищ, а стійкість другого роду відповідає динамічній рівновазі, що зумовлено динамікою процесів, та які відбуваються в складних соціально-економічних системах.

Дуже часто стійкість трактують з позиції екологічного підходу [2, 3]. Прихильники вчення ноосферної моделі сталого розвитку обґрунтовують свої позиції досить докладно. Вихідними в їх концепції є такі положення: про економічно допустимі темпи розвитку; про обмеженість економічного навантаження на навколишнє середовище; про самовідтворену здатність природи та наявність вікового механізму саморегулювання природної системи. Сутність стійкості по екологічним

критеріям цими дослідниками зводиться до підтримки таких темпів економіки, при яких рівень «тиску» на навколишнє середовище компенсується самовідновленням нею своїх якостей [2].

Перехід до сталого розвитку вимагає скоординованих дій у всіх сферах життя суспільства, адекватної переорієнтації соціальних, економічних і екологічних інститутів держави, регулююча роль якої в таких перетвореннях є головною. Різноманітність регіонів вимагає безумовного врахування їх специфіки у розробці та втіленні в життя стратегії сталого розвитку економіки України. У цих умовах особливо зростає значення регіональних виконавчих і представницьких органів влади, здатних ефективно використовувати всі форми і методи державного впливу щодо забезпечення позитивної динаміки в соціально-економічній сфері, вирішення стратегічних завдань з перетворення кожного регіону в сталу систему, яка динамічно розвивається у багатьох напрямках.

Як зазначають автори роботи [4] необхідність переходу до сталого розвитку диктується, насамперед, глибоким розбалансуванням механізму відтворення. Це стосується і відтворенням населення, тобто трудових ресурсів, а також відтворенням капітальних ресурсів. Другим фактором, що диктує необхідність переходу до сталого розвитку, є посилення міжрегіональної диференціації. Про це свідчить, зокрема, зростання варіації регіональних душевих бюджетних доходів. Третім чинником, що зумовлює необхідність переходу до сталого розвитку, є інституційний фактор. Загальновідомо, що уявлення про «автоматизм» ринку є справедливим тільки для використання ресурсів.

Навпаки, процеси їх відтворення, тобто відновлення і примноження, в умовах ринкової економіки значно ускладнюються. Крім того, протікають вони здебільшого за межами ринку. Наприклад, відтворення трудових ресурсів – в родині і системах освіти, охорони здоров'я; відтворення біологічних ресурсів – у відповідних підсистемах біосфери; відтворення знань і ділових установок (трудова і підприємницьких) – в таких некомерційних сферах діяльності, як наука і культура. Отже, вирішення питань відтворення вимагає створення власної інституційної структури, ядром якої повинні стати регіони і міста як спеціалізовані відтворювальні системи.

Проте, будь-який перехід не повинен бути хаотичним [5]. Повинні мати місце продумані та обґрунтовані дії, відповідні механізми та ресурси, які дозволять досягти запланованих результатів [6]. Тому формування механізму сталого розвитку економіки як окремого регіону [7], так і економіки України є нагальною потребою сучасних умов. Саме механізм сталого розвитку економіки України забезпечить більш ефективне управління будь-яким регіоном держави та забезпечить його перехід до сталого розвитку в умовах глобальних трансформацій [8].

Також не варто забувати, що в сучасних умовах вищою метою регулювання економічним розвитком є наближення добробуту населення держави до стандартів розвинених країн. Досягнення цієї мети можливе лише через забезпечення і підтримку умов сталого розвитку економіки кожної області та кожного регіону. Саме сталий розвиток всіх регіонів надасть підґрунтя державі бути стабільною, ефективною і розвинутою.

Необхідно зазначити, що процес забезпечення сталого розвитку економіки є безперервним процесом приведення областей України у відповідність до вимог ринку, що виражається у забезпеченні конкурентоспроможності на основі підвищення інноваційного потенціалу. Таким чином, забезпечення сталого розвитку економіки України означає, перш за все, випереджаючий розвиток, який можна досягти за рахунок постійного впровадження інновацій, нарощення та реалізацією інноваційного

потенціалу. Отже, інноваційний потенціал є найважливішим елементом, що визначає майбутній розвиток не тільки окремих областей, а й усієї країни в цілому.

Забезпечення сталого розвитку економіки передбачає формування ефективного механізму [9], що представляє собою систему засобів і способів впливу, які визначають зміни параметрів системоутворюючих елементів економіки України при підтримці її динамічної рівноваги з метою переходу на якісно новий рівень (рис. 1).

Основними характеристиками механізму забезпечення сталого розвитку економіки є концепція реалізації стратегії сталого розвитку на основі динамічного впровадження інноваційного потенціалу. При цьому ресурси, а також інноваційні здібності та інноваційні можливості виступають основними елементами нової системи забезпечення сталого розвитку економіки України.

Механізм забезпечення сталого розвитку базується на системному підході, передбачає використання суб'єктами управління системи методів та інструментів, спрямованих на досягнення сталого соціально-економічного розвитку і покликаний реалізувати перехід економіки на новий якісний рівень.

Необхідно зазначити, що при розробці напрямів і конкретних заходів щодо забезпечення сталого розвитку економіки України необхідно системно підходити до вирішення таких питань як створення сприятливого економічного та правового середовища, вдосконалення інфраструктури розвитку складових підсистем тощо. З цієї метою можна запропонувати комплекс напрямків і заходів, що реалізуються в рамках економічної політики (табл. 1). Реалізація запропонованого комплексу напрямків і заходів сприятиме ефективніше використовувати всі можливі важелі щодо забезпечення сталого розвитку.

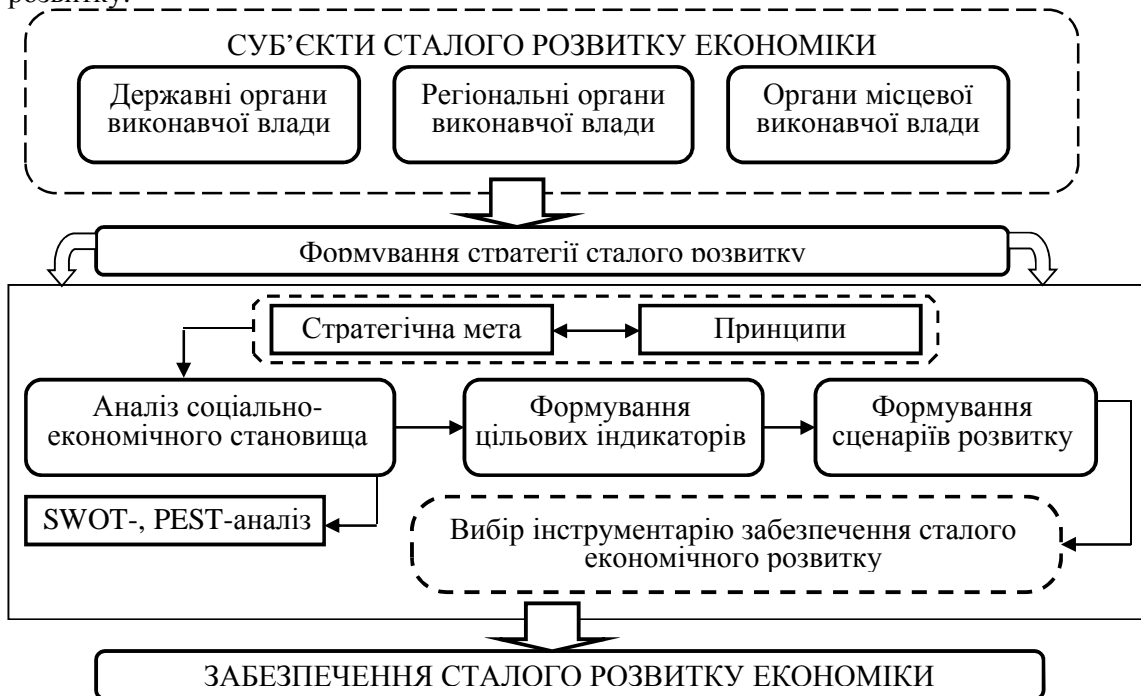

Рис. 1. Механізм забезпечення сталого розвитку економіки України

Необхідно зазначити, що стосовно сфери виробництва в довгостроковій перспективі потрібно утримання об'єктивно необхідного співвідношення між сферами виробництва, а також між виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання. Суттєве значення в забезпеченні ефективного функціонування фази виробництва має досягнення збалансованості галузевої, територіальної та технологічної

структур. Перспективні стратегічні напрями економічної діяльності складаються із сукупності інтересів окремих галузей, територій, інших утворень.

Таким чином, облік перспективних інтересів полягає у створенні умов для виробництва матеріальних благ відповідного обсягу та якості, достатніх для задоволення існуючих і перспективних потреб суспільства. Як показує практика, в галузевій, територіальній і технологічній структурі національної економіки спостерігається явний дисбаланс, спрямований на пріоритетне вирішення поточних інтересів. Також спостерігається масштабний дисбаланс між споживанням населення і виробництвом товарів, що покриваються за рахунок імпорту, що створює розрив між економічним потенціалом матеріального виробництва і рівнем випуску товарів і послуг, тим самим посилюється поляризація економіки в плані експортного та внутрішньо орієнтованого секторів економіки.

Таблиця 1

Комплекс заходів щодо забезпечення сталого розвитку економіки України

Напрями економічної політики	Склад заходів з їх реалізації
Орієнтація промисловості на інноваційний розвиток	Формування виробничих майданчиків малих інноваційних фірм; надання податкових пільг на придбання високотехнологічного обладнання; надання пільг з податку на майно, для фірм, що бере участь в реалізації пріоритетного інноваційного проекту
Диверсифікація джерел фінансування	Створення і стимулювання діяльності венчурних фондів; створення регіональних фондів прямих інвестицій; створення приватно-державних фондів фінансування окремих стадій розвитку інноваційного бізнесу тощо
Підвищення результативності управління	Підвищення ступеня узгодженості, оперативності взаємодії всіх органів влади з центральними органами з питань інноваційного розвитку; розробка системи індикаторів для оцінки сталого розвитку; моніторинг ефективності реалізації заходів
Розвиток інноваційної інфраструктури	Підвищення ефективності функціонування створеної інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубаторів тощо); забезпечення реалізації інноваційного потенціалу на основі інститутів розвитку; формування технологічних майданчиків

Висновки. Процес забезпечення сталого розвитку економіки України є складним та має на меті досягнення внутрішньої та зовнішньої сталості системи. Важливим є врахування поточних економічних інтересів, які висловлюють необхідність забезпечення сталого функціонування економіки з точки зору цілісності, а перспективні – необхідність забезпечення умов прогресивного сталого розвитку з урахуванням стратегічних цілей розвитку. Аналіз перспективних інтересів і властивих їм внутрішніх протиріч має першорядне значення для розробки економічної стратегії, виявлення регіональних пріоритетів у відтворювальному процесі, зокрема, вдосконалення технологічної бази виробництва, реорганізації його галузевої і територіальної структур.

Вихід на траєкторію сталого розвитку економіки буде можливим за умов та на основі цілеспрямованих дій по всебічному перетворенню економічних, екологічних та соціальних напрямків розвитку.

Список використаних джерел:

1. Дикий О.В. Сучасна парадигма організаційно-економічного механізму функціонування державно-приватного партнерства / О.В. Дикий // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 8. – С. 66–69.

2. Балджи М.Д. Шляхи вирішення еколого-економічних проблем та механізми комплексного природокористування / М.Д. Балджи // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2008. – № 1(9). – С. 297–300.
3. Новікова О.Ф. Сталій розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк. – Донецьк, 2012. – 534 с.
4. Гневко В.А. Условия устойчивости развития региона как сложной хозяйственной системы / В.А. Гневко, В.Е. Рохчин // Российское предпринимательство. – 2012. – № 12(72) – С. 52–56.
5. Гленсдорф П. Термодинамическая теория структуры, устойчивости и флуктуаций / П. Гленсдорф, И. Пригожин. – М.: Экономика, 1973. – 267 с.
6. Егоров П.В. Механизм стратегического управления инновационной устойчивостью производственно-хозяйственных систем / П.В. Егоров, О.В. Ходякова // Модели управления в рыночной экономике. – 2009. – № 12. – С. 11–18.
7. Фофанов В.П. Региональный аспект устойчивого развития / В.П. Фофанов. – М.: Сообщество, 1999. – 240 с.
8. Хелд Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / Д. Хелд и др. – М.: Праксис, – 2004. – 576 с.
9. Чичкало-Кондрацька І.Б. Удосконалення механізму забезпечення інноваційного розвитку науково-виробничих систем регіонів / І.Б. Чичкало-Кондрацька // Комунальне господарство міст. – 2009. – № 104. – С. 25–31.

References (BSI):

1. Dykyj O. (2012), “The current paradigm of organizational and economic mechanism of functioning public-private partnership”, [“Suchasna paradygma organizacijno-ekonomichnogo mehanizmu funkcionuvannja derzhavno-pryvatnogo partnerstva”], *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraїni*, No. 8, pp. 66–69.
2. Baldzhy M. (2008), “Ways to address environmental and economic issues and the mechanisms of Nature”, [“Shljahy vyrishennja ekologo-ekonomichnyh problem ta mehanizmy kompleksnogo pryrodokorystuvannja”], *Nauka j ekonomika: naukovu-teoretychnyj zhurnal Hmel'nyc'kogo ekonomichnogo universytetu*, No. 1(9), pp. 297–300.
3. Novikova O., Amosha O., Antonjuk V. (2012), “Sustainable development of industrial region: social aspects”, [“Stalij rozvytok promyslovogo regionu: social'ni aspekty”], *In-t ekonomiky prom-ti, Donec'k, Ukraine*. 534 p.
4. Gnevko V., Rohchin V. (2012), “The conditions of region stability as a complex economic system”, [“Uslovija ustojchivosti razvitija regiona kak slozhnoj hozjajstvennoj sistemy”], *Rossijskoe predprinimatel'stvo*, No. 12(72), pp. 52–56.
5. Glensdorf P., Prigozhin I. (1973), “Thermodynamic theory of structure, stability and fluctuations”, [“Termodinamicheskaja teorija struktury, ustojchivosti i fluktuacij”], *Jekonomika, Moscow, Russia*. 267 p.
6. Egorov P., Hodjakova O. (2009), “Mechanism of strategic management of innovation sustainability of economic and production systems”, [“Mehanizm strategicheskogo upravlennja innovacionnoj ustojchivost'ju proizvodstvenno-hozjajstvennyh sistem”], *Modeli upravlennja v rynochnoj jekonomike*, No. 12, pp. 11–18.
7. Fofanov V. (1999), “Regional aspect of the sustainable development”, [“Regional'nyj aspekt ustojchivogo razvitija”], *Soobshhestvo, Moscow, Russia*. 240 p.
8. Held D. (2004), “Global transformations: politics, economy, culture”, [“Global'nye transformacii: politika, jekonomika, kul'tura”], *Praksis, Moscow, Russia*. 576 p.
9. Chychkalo-Kondrac'ka I. (2009), “Improvement of providing mechanism of innovative development of scientific and industrial regions”, [“Udoskonalennja mehanizmu zabezpechennja innovacijnogo rozvytku naukovu-vyrobnychyh system regioniv”], *Komunal'ne gospodarstvo mist*, No. 104, pp. 25–31.

Keywords: sustainable development, providing, disbalances, mechanism, system approach, potential

Ключові слова: сталій розвиток, забезпечення, дисбаланси, механізм, системний підхід, потенціал

Ключевые слова: устойчивое развитие, обеспечение, дисбалансы, механизм, системный подход, потенциал